відних зборів та платежів надходив у роздрібну торгівлю та передавався комерційним структурам на території України.

Таким чином, у незаконних діях директора підприємства "Прип'ять-95" та причетних до нього осіб вбачаються ознаки злочинів, передбачених Кримінальним кодексом України.

Згідно з інформацією Державного митного комітету України, наданою в Міністерство зовнішніх економічних зв'язків та торгівлі України, до підприємства "Прип'ять-95" застосовано режим індивідуального ліцензування.

У зв'язку з тим, що державі завдано істотних збитків, пов'язаних з несплатою відповідних зборів та платежів (акциз, мито, податок на добавлену вартість та інші), за наявністю ознак злочинів, передбачених Кримінальним кодексом України, розслідування по яких не належить до компетенції митних органів, матеріали митного розслідування направлено до Генеральної прокуратури України для вирішення питання щодо притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності та відшкодування державі завданих збитків.

В. М. Шевчук

КРИМІНАЛІСТИЧНІ ПРОБЛЕМИ СПОСОБУ ЗДІЙСНЕННЯ КОНТРАБАНДИ

Спосіб здійснення контрабанди, з нашого погляду, є одним з найважливіших джерел доказової інформації, необхідної не тільки для виявлення злочину та розшуку злочинців, але й для формування тактичних, методичних, технічних засобів і прийомів розкриття цього злочину. Незважаючи на це, в криміналістиці зазначеній проблемі приділяють недостатньо уваги. У результаті цього проблема способу контрабанди уявляється однією з найменш розроблених у криміналістичній літературі, що визначає актуальність проведеного дослідження.

Спосіб здійснення контрабанди — це детермінована система дій контрабандиста з підготовки, виконання та приховання незаконного переміщення контрабанди через державний кордон, а також з використання результатів контрабандної діяльності.

Здійснюючи контрабанду, злочинець діє водночас вільно та невільно: його поведінка детермінована взаємодією суб'єктивних та об'єктивних чинників.

До об'єктивних чинників передусім належать:

а) властивості предмета злочинного посягання (кількісні та якісні ознаки);

б) засоби пересування контрабандиста через кордон (потяг, літак, легковий та вантажний автомобіль, морські та річкові судна);

в) канали переміщення контрабанди (туризм, обмін делегаціями, транзитний багаж, легальні вантажі тощо);

г) обстановка здійснення посягання (місце, час здійснення контрабанди, недосконалість митного законодавства, недоліки в організації та проведенні митного контролю, зміни у митній політиці).

До суб'єктивних чинників, які зумовлюють спосіб дії контрабандиста, належать його особистісні особливості, такі, як знання, вміння, навички, звички, злочинний досвід, характерологічний облик, який складається з рис характеру та психологічної спрямованості особистості. Крім зазначеного, істотний вплив на вибір способу здійснення контрабанди справляють соціальні та фізичні (соматичні) особливості контрабандиста — стать, вік, зріст та ін. При цьому істотне значення мають рівень освіти, професійна приналежність, знання контрабандистом митного законодавства та особливостей митного контролю, наявність навичок з виготовлення (пристосування) схованок, комунікабельність, наявність зв'язків та знайомств, організаторські здібності та ін.

ШЕВЧУК Віктор Михайлович — аспірант кафедри криміналістики Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого.
© В. М. Шевчук, 1997

Раніше відзначалося, що спосіб контрабанди нами розглядається як діяльність злочинця, яка включає в себе три елементи:

а) приготування до здійснення контрабанди;

б) дії з безпосереднього здійснення незаконного переміщення через кордон;

в) дії з приховання контрабанди та використання результатів контрабандної діяльності та здійснення дій з транспортування, зберігання та реалізації предметів посягання.

Підготовчі дії злочинця починаються з моменту виникнення злочинного замислу та прийняття рішення про здійснення контрабанди. До них належать:

а) вибір та вивчення предметів контрабанди;

б) вивчення обстановки, в якій злочинцю належить діяти (збирання інформації про місце перетину кордону, даних про осіб, які здійснюють митний контроль);

в) вибір способу здійснення контрабанди, консультації з "фахівцями";

г) розробка плану дій щодо здійснення контрабанди;

д) приготування засобів здійснення злочину (виготовлення, пристосування схованок, підроблення митних документів та митного забезпечення, фальсифікація тари, упаковки);

е) створення та організація злочинної групи (підбір та перевірка членів групи, проведення тренувань та їх технічне забезпечення);

є) встановлення контакту із співробітниками правоохоронних органів для прикриття контрабандної діяльності та використання їхньої допомоги у здійсненні злочину;

ж) вибір способу приховання злочину.

Зазначені компоненти є результатом аналізу контрабандної діяльності з підготовки до здійснення злочину. Дослідження показали, що:

— у 89 відсотках вивчених справ про контрабанду простежуються дії злочинців з вибору способу здійснення та приховання незаконного переміщення через кордон;

— у 57 відсотках вивчених справ про контрабанду мало місце приготування засобів здійснення злочину;

— у 32 відсотках вивчених справ про контрабанду мало місце вивчення обстановки, в якій злочинцю належить діяти.

Останнє не означає обов'язкової наявності їх у кожному конкретному акті приготування. Разом з тим вони мають велике криміналістичне значення, оскільки, будучи носіями інформації про сліди злочину та інші важливі обставини справи, часто-густо сприяють своєчасному виявленню та розкриттю злочинної контрабанди.

Так, наприклад, у березні 1994 року після отримання інформації про організоване злочинне угруповання, яке займається на території України скупівлею золота та подальшим його вивезенням за кордон, працівниками управління та магістральної митниці разом із співробітниками підрозділу "К" Служби безпеки України спланована й проведена операція з припинення злочину. Правопорушники були затримані "на гарячому" під час митного контролю в потягу. У контрабандистів вилучено 1,15 кілограма золота загальною вартістю понад 7 тисяч 500 доларів США[1].

У криміналістичній літературі спосіб приховання злочину шерег вчених розглядає як самостійне криміналістичне поняття[2].

Зокрема, Г. Г. Зуйков, поділяючи цю позицію, вказує, що "детермінуючою метою дій, які належать до способу здійснення злочину, є саме здійснення злочину. Після її досягнення домінанта змінюється, нею тепер є приховання злочину задля ухилення від відповідальності за скоєне"[3].

Р. С. Бєлкін розглядає приховання злочину як "діяльність (елемент злочинної діяльності), спрямовану на перешкоджання розслідуванню шляхом прихову-

[1] Див.: Докладная записка о состоянии и результатах работы по борьбе с контрабандой и НТП в 1994 году. — Киев, 1995. — С. 7 — 8.

[2] Див.: *Белкин Р. С.* Курс советской криминалистики. — М., 1979. — Т. 3. — С. 231— 232; *Зуйков Г. Г.* Поиск по признакам внешности. — М., 1970. — С. 24 та ін.

[3] *Зуйков Г. Г.* Поиск по признакам внешности. — М., 1970. — С. 24.

вання, знищення, маскування або фальсифікації слідів злочину та злочинця та їхніх носіїв”[1].

Ми поділяємо цю точку зору.

Проте, з нашого погляду, перелічуючи окремі різновиди дій з приховування злочину, Р. С. Бєлкін не вказує їхні загальні ознаки, а також недостатньо чітко визначає час їх здійснення.

Спосіб приховування контрабанди реалізується, коли злочин здійснений, у багатьох випадках зареєстрований і за ним ведеться розслідування. Це докорінним чином перебудовує систему чинників, які його детермінують. Коло можливих дій контрабандиста значно розширюється й може включати залякування свідків, підкуп, оманливі показання, підробку документів та ін. При здійсненні контрабанди організованою групою осіб спосіб здійснення може бути один, а способи приховування — різні у кожного члена злочинної групи.

Сам факт здійснення контрабанди, окремі його обставини, винуватість суб’єктів становлять зміст об’єктивної істини, встановлюваної в ході розкриття злочинів та розгляду справ у суді. Разом з тим характерною особливістю дій з приховання злочину є їхня спрямованість на ухилення винуватого від кримінальної відповідальності. Крім цього, при аналізі контрабандної діяльності необхідно враховувати найбільш типові способи приховання контрабанди: знищення, маскування, фальсифікація та приховування.

Знищення за спрямованістю дій з приховування контрабандної діяльності можна розділити на:

а) знищення слідів контрабанди;

б) знищення слідів контрабандиста.

Ліквідація слідів може бути повна й виражатися в:

— спалюванні підроблених та інших документів, які мають стосунок до злочину;

— знищенні засобів здійснення злочину;

— стиранні слідів ніг, транспортних засобів на місці переміщення, крім митного контролю;

— стиранні полімерних візерунків з предметів контрабанди.

Часткове знищення виявляється у застосуванні злочинцем речовин, які нейтралізують (знищують) одорологічні сліди та виключають можливість застосування по слідах службово-розшукових собак (гас, одеколон, тютюн, порошок гірчиці та інші).

Маскування — зміна уявлення у осіб, які виявилися свідками контрабанди, про злочинний характер здійснюваних дій та причетність до них певної особи. Це можуть бути:

— періодична зміна місця замешкання;

— зміна зовнішнього вигляду особистості злочинця (зміна одежі, використання перук, штучне створення або зміна особливих прикмет);

— запобіжні заходи щодо прослуховування телефонних розмов;

— “скромний” спосіб життя контрабандиста та ін.

Фальсифікація — це підроблення та розповсюдження фальшивої інформації та її носіїв. Зазначені дії можуть виражатися у повному чи частковому підробленні митних та інших документів, атрибутів митного забезпечення, товарів, супроводжувальної документації; обмові співучасників у здійсненні контрабанди. Комбінованим способом фальсифікації є повне алібі контрабандиста.

Приховування — це залишення органів дізнання (слідства) у невіданні стосовно тих чи тих обставин розслідуваної контрабанди. Це можуть бути:

— замовчування або відмова від давання правдивих показань;

— приховування контрабандистом засобів злочину та інші.

Таким чином, викладене дозволяє визначити **приховування контрабанди** як умисну дію злочинця, яка полягає у перешкоджанні встановленню об’єктивної істини про незаконне переміщення через кордон шляхом приховування, знищення, маскування або фальсифікації слідів контрабанди та контрабандиста, спрямовану на повне або часткове ухилення винуватого від кримінальної відповідальності.

[1] *Белкин Р. С.* Курс советской криминалистики. — М., 1979. — Т. 3. — С. 234.

Аналіз слідчої практики показує, що невід'ємною частиною способу здійснення контрабанди є використання результатів злочинної діяльності. У кримінально-правовому відношенні контрабанда вважається завершеною з моменту фактичного переміщення предмета посягання через митний кордон, за наявності однієї з ознак, зазначених у законі. При ввезенні товарів (предметів, речовин) на митну територію України — з моменту фактичного перетину кордону; при вивезенні — з моменту подання митної декларації або іншої дії, безпосередньо спрямованої на реалізацію наміру вивезти або ввезти предмети[1].

У криміналістичному аспекті істотно важливим є те, що й після вищезазначеного моменту завершення контрабанди злочинна діяльність продовжується. Вона виражається у використанні результатів контрабандної діяльності. Наприклад, це можуть бути дії з реалізації контрабандних товарів та отриманні прибутку або ж розпорядження предметами контрабанди для особистих потреб, приміром, використання контрабандних автомобілів як засобу переміщення, або використання меблів, електроапаратури, радіоапаратури, відеоапаратури тощо.

Способи реалізації та використання предметів контрабанди зумовлені особливостями особистості контрабандиста та властивостями товарів (предметів, речовин). Контрабандний товар реалізується безпосередньо злочинцем, за допомоги посередників (перекупників), через комісійні та комерційні підприємства, через родичів та знайомих. Дослідження показало, що до 70 відсотків товарів реалізуються за місцем проживання контрабандиста.

Крім цього, як нам уявляється, діяльність контрабандистів з реалізації товарів (предметів, речовин) можна розглядати в двох аспектах:

а) реалізація як спосіб приховування контрабандної діяльності, оскільки відомо, що контрабандні товари (предмети, речовини) — це сліди злочину, тому контрабандист намагається якнайшвидше позбутися їх — продати;

б) реалізація як спосіб отримання прибутку та нагромадження капіталу.

Проміжною ланкою використання результатів контрабанди є способи зберігання та транспортування, які є важливим джерелом криміналістичної інформації. Оскільки, аналізуючи діяльність злочинців з транспортування до місця зберігання контрабандного вантажу, а також безпосереднє його зберігання, органи дізнання (слідства) часто-густо виявляють ознаки порушення митного законодавства. Так, співробітниками Міністерства внутрішніх справ у Закарпатській області при перевірці одного з вантажних автомобілів, які слідували транзитом через Україну в Росію, припинена спроба контрабандного переміщення через кордон та нелегальної реалізації без марок акцизного збору сигарет "Магна" загальною вартістю близько 25 мільярдів карбованців[2].

Як свідчить практика, місцями зберігання предметів контрабанди можуть бути квартири, гаражі, склади (власні, знайомих, родичів або орендовані). Часто-густо порожні склади на підприємствах використовуються комерційними структурами для зберігання та реалізації контрабандних підакцизних товарів. Так, 14 травня 1996 року спецслужбою встановлено, що одна з київських фірм зберігає на орендованих складах імпортні сигарети без акцизних марок. При перевірці були виявлені контрабандні сигарети на суму 300 тисяч доларів США. Через кілька днів під час перевірки складу іншої фірми (орендованому в одному з автотранспортних підприємств) були виявлені контрабандні спиртні напої без акцизних марок на суму 15,2 мільярда карбованців[3].

Уявляється, що важливу роль для виявлення контрабанди на етапах використання результатів контрабанди відіграло б наділення митних органів повноваженнями оперативно-розшукового характеру. Крім цього, необхідно посилити використання можливостей взаємодії митних органів з управліннями "К" Служби безпеки України, підрозділами міліції, шляховими постами Державної автоінспекції.

---

[1] Див.: Научно-практический комментарий Уголовного кодекса Украины. — Киев, 1994. — С. 219; Комментарий к Таможенному кодексу Российской Федерации. — М., 1996. — С. 372 та ін.

[2] Див.: Галицкие контракты. — 1996. — № 28. — С. 91.

[3] Див.: Там же.

Науково-дослідний інститут “Проблеми людини”

Наукові проблеми розбудови державності України

Уряду України
Президенту, законодавчій, виконавчій владі

Проблеми боротьби з корупцією та організованою злочинністю

Аналітичні розробки, пропозиції наукових та практичних працівників

Том 7

Київ - 1998